

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rykach

Szkolenie dla Rodzin Zastępczych i Kadry Pomocy
Społecznej z terenu Powiatu Ryckiego

**DZIECKO WYCHOWUJĄCE SIĘ POZA
RODZINĄ NATURALNĄ**

**– PROBLEMY DZIECKA NA RÓŻNYCH
ETAPACH ROZWOJU**

mgr Agnieszka Mioduchowska-Zienkiewicz

Ryki, 18.03.2016 r.

Kwestie rozwoju dziecka wychowanego poza rodziną naturalną zostaną omówione na czterech płaszczyznach:

- I. wpływ negatywnych emocji na rozwój mózgu,
- II. dziecięce reakcje na stres na różnych etapach rozwoju zależne od czynników społeczno-osobowościowych,
- III. wytwarzanie więzi pomiędzy dzieckiem a opiekunami,
- IV. zmieniające się w zależności od wieku poczucie czasu.

II. Reakcje na stres na różnych etapach rozwoju dziecka

Reakcje na stres na różnych etapach rozwoju dziecka

- **Jak dziecko reaguje na rozstanie z rodzicami biologicznymi? W jaki sposób przeżywa stratę?**
- **Jak na rozstanie zareaguje 9–letnia Zosia?**

Reakcje na stres na różnych etapach rozwoju dziecka

Przykład Zosi

- Matka Zosi choruje na nerwicę, przez całą ciążę żyła w stanie ciągłego napięcia i niepokoju, które wywoływały u niej częste napady złości.
- W okresie prenatalnym Zosia przejmowała od matki różne stany emocjonalne (niepokój, złość) poprzez hormony – jej mózg reagował na stres poprzez **mechanizm „uciekaj albo walcz”**, czuła fizyczne objawy stresu. Mózg „nauczył się”, że emocje te są stanem podstawowym, normą.

Reakcje na stres na różnych etapach rozwoju dziecka

Funkcjonowanie 9-letniej Zosi umieszczonej w rodzinie zastępczej:

- Jej mózg jest nauczony, że wszystkie sytuacje są zagrażające. Mama zastępcza zwraca Zosi grzecznie uwagę, by zdjęła plecak ze stołu a Zosia wybuchą niekontrolowaną złością. Rzuca plecakiem, tłucze cukiernicę, krzyczy, nie słucha co ciocia do niej mówi i ucieka do pokoju.
- W szkole koledzy jej nie lubią. Zosia przelewa swoją złość na kolegów. Zdenerwowała się, że dostała 2 mimo, że długo się uczyła i ze złości pobiła koleżankę. Na każdą próbę zwrócenia jej uwagi przez nauczycielkę („Zosia, nie baw się długopisem”) reaguje agresją. Jej organizm automatycznie pobudza się jak w reakcji stresowej.

Etapy poczucia straty

1. Etap szoku, zaprzeczenia i izolacji

„Człowiek barykaduje się przeciw sobie samemu” (R. Tagore)

- „to nie może być prawda!”, poczucie osierocenia, smutek, tęsknota, odrealnienie, automatyzm zachowania.

2. Etap gniewu

„Źle odczytujemy świat, a potem twierdzimy, że nas oszukuje” (R. Tagore)

- wściekłość, zazdrość, rozżalenie, „dlaczego właśnie ja?”, dezorganizacja zachowania

3. Etap targowania się

„Siekiera drwala poprosiła drzewo o trzonek. I drzewo dało trzonek” (R. Tagore)

- „jeśli będę grzeczny, to może wrócę do domu”, zastanawianie się nad innymi możliwościami rozwiązania

Etapy poczucia straty

4. Etap depresji

„Świat biegnie ponad strunami opieszalego serca, wygrywającego melodię smutku” (R. Tagore)

- „nic już nie będzie tak jak dawniej”, anhedonia, apatia, brak poczucia sensu, rezygnacja z aktywności

5. Etap pogodzenia się

„Teraz nadszedł zmierzch i lampa, która oświetlała mój ciemny kąt, zgasła. Dostałem wezwanie i jestem gotów do drogi” (R. Tagore)

- stopniowy powrót do życia społecznego, nadrabianie zaległości, nadzieja

- Przeżycie każdej z powyższych faz jest niezbędne, aby odblokować uczucia i emocje co daje możliwość przemiany i rozwoju osoby po stracie.

Etapy poczucia straty

- Etapy poczucia straty niekoniecznie muszą być doświadczane w podanej kolejności i przez każdy z nich można przechodzić więcej niż raz. Czasami można mieć wrażenie, że robi się jeden krok w przód a dwa w tył.
- **Uzucia** których doświadcza dziecko, niezależnie od tego czy są intensywne czy też nie, są **normalną częścią separacji od rodziców**. Niemniej jednak, jeśli ma się wrażenie, że dziecko utknęło na dobre na jednym z etapów, można wówczas rozważyć skorzystanie z usług terapeuty, który pomoże przejść przez ten proces.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- Pozornie wydawać by się mogło, iż dziecko zabrane z domu rodzinnego, w którym doznaje skrajnego zaniedbania, przemocy, gdy znajdzie się w bezpiecznym i korzystnym dla niego środowisku powinno odczuć ulgę i zadowolenie.
- Jednakże każda zmiana, a tym bardziej taka, która niesie ze sobą separację dziecka od rodziców, wywołuje w nim **silne napięcie emocjonalne**.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- Dziecko zabrane ze swego rodzinnego domu i umieszczone w rodzinie zastępczej, gdzie wszystko jest obce, nieznane i niezrozumiałe, może czuć się zagubione i przerażone.
- Dominującymi uczuciami mogą być wówczas uczucia przykre dla dziecka, takie jak: **smutek, rozpacz i złość.**
- Smutek i rozpacz, bo dziecko traci osoby najbliższe (jakikolwiek by one były, są jedynymi, z którymi dziecko mogło nawiązać więź), traci to wszystko, co dotychczas było jego światem: bliskich, kolegów swoje podwórko, a także znane mu zwyczaje, nawyki i sposób życia.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- Dziecko może **zaprzeczać** temu, jakoby kiedykolwiek doznało krzywdy w swym domu i snuć fantazje na temat swego do niego powrotu, ale może też zachowywać się tak, jakby fakt opuszczenia rodziny w ogóle go nie obchodził i nie zranił.
- Może uciec się też do innego, chroniącego je mechanizmu, a więc usiłować na przykład „przekupić” Boga obietnicami poprawy, jeśli pozwoli mu On wrócić do domu.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- Następnym, etapem przeżywania żalu będzie **złość skierowana na zewnątrz** (agresywne zachowanie) lub **do wewnątrz** (depresja, lęk, koszmarne sny, brak adekwatnych reakcji i zainteresowań, wycofanie się z kontaktów rówieśniczych, trudności w nauce, sięganie po alkohol i narkotyki).

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- **Przeżywa złość, upokorzenie i napięcie, gdyż zostało zabrane z domu wbrew swej woli.**
Uczucia te skierowane są na pracownika socjalnego bądź kuratora, ale tak naprawdę ze złością i rozpaczą dziecka poradzić sobie musi opiekun zastępczy.
- Uczuciom tym towarzyszy zazwyczaj **poczucie krzywdy**, jakiej –według dziecka –doznaje jego rodzina i ono samo, nie tylko ze strony pracowników socjalnych czy sądu, ale też –opiekunów zastępczych.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- Z drugiej jednak strony „winę” za zaistniałą sytuację dziecko przypisuje sobie, myśląc, iż to w nim samym leży przyczyna zabrania go z domu. **Obwinia się o to, że być może nie było dość grzeczne** lub na przykład niewystarczająco dużo pomagało rodzicom.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- W momencie przyścia do rodziny zastępczej dziecko znajduje się nagle w sytuacji dla niego nowej, którą przeżywa jako nieprzewidywalną i mało stabilną, nie czuje się więc pewnie i bezpiecznie.
- W miarę upływu czasu dziecko umieszczone w rodzinie zastępczej może nawiązać z nią pozytywne relacje, co z kolei sprawi, iż przeżywać będzie **konflikt lojalności**-stan emocjonalnego rozdarcia między rodziną, z której pochodzi a swymi nowymi opiekunami.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- Separacja dziecka od rodziny, jak i jego wcześniejsze, często traumatyczne doświadczenia, sprawiają, iż **myśli ono o sobie, że jest inne, gorsze, mało warte i niepotrzebne.**

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

**Jak pomóc dziecku, by poradziło sobie z tymi
uczuciami?**

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- Dzieci często czują się bezradne i zdezorientowane, jeśli nie wiedzą co się dzieje, dlatego aby im pomóc powinno się im **powiedzieć o tym co się stało w sposób łatwy do zrozumienia.**
- Dzieci nie muszą poznać wszystkich szczegółów związanych z umieszczeniem w rodzinie zastępczej, ale trzeba im powiedzieć o wszystkich kwestiach, które będą miały wpływ na ich życie.
- Dzieci często sądzą, że zrobiły coś co doprowadziło do rozpadu rodziny. Opiekunowie muszą im **powiedzieć, że to nie jest ich wina** – czasami będzie to trzeba powtórzyć przy kilku okazjach.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- Nikt nie lubi patrzeć na to, jak ich dziecku dzieje się krzywda i czasami kusząca może być chęć naprawienia sytuacji poprzez kupowanie im drogich prezentów i rozpieszczanie ich.
- Takie działania mogą doprowadzić do problemów w przyszłości, bowiem dzieci szybko się uczą, że jeśli są smutne lub płaczą ciocia/babcia i wujek/dziadek będą je rozpieszczać.
- **Dzieci muszą czuć, że mogą wyrazić swoje uczucia bez potrzeby uciekania się do szybkich rozwiązań.** Rodzice zastępczy powinni pomóc dzieciom powiedzieć co czują i wyrazić swoje uczucia w zdrowy sposób. Należy powiedzieć im, że nie ma nic złego w byciu czasami smutnym i płakaniu, i że dorośli też czasami są smutni.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

- Dzieci **nie powinny czuć, że są odpowiedzialne za podjęcie danych decyzji** (np. to nie dziecko decyduje kiedy spotka się z rodzicami naturalnymi), ale trzeba się z nimi konsultować i muszą wiedzieć, że rodzice zastępczy słuchają tego, co mają do powiedzenia.
- Najlepiej jest je wysłuchać i wyjaśnić, że ich uczucia zostaną wzięte pod uwagę, aczkolwiek nie zawsze będzie im można zapewnić to czego chcą -dzięki temu pokazuje się im, że rozumie się ich uczucia.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

Dzieci muszą:

- Wiedzieć co się dzieje i w jaki sposób zmieni się ich życie.
- Wiedzieć, że to nie jest ich wina.
- Wiedzieć, że NIE ma nic złego w tym, że są złe i smutne.
- Wiedzieć, że mogą porozmawiać i zadawać pytania.
- Być wysłuchane.
- Wiedzieć, że ich rodzice zastępczy rozumieją co czują.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

Dzieci muszą:

- Wiedzieć, że nie ma nic złego w tym, że w różnych domach mogą obowiązywać różne zasady.
- Móc zdystansować się od konfliktu swoich rodziców.
- Mieć przewidywalne rutyny i konsekwentnie wytyczone granice.
- Mieć nadzieję na przyszłość.
- Mieć dostęp i możliwość skorzystania z innego typu wsparcia.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

Dzieci muszą:

- Mieć możliwość utrzymywania kontaktu także z dalszymi krewnymi jak na przykład z ciociami, wujkami i kuzynami.

Rozpad rodziny wywołuje u dzieci ogromne poczucie straty, jednak często dziadkowie lub inni członkowie rodziny również odgrywają bardzo ważną rolę w ich życiu. Pozostawanie z nimi w kontakcie może zapewnić dzieciom poczucie przynależności do rodziny, bycia kochanym i akceptowanym nawet w najtrudniejszych chwilach.

- A co najważniejsze, należy im pozwolić być dziećmi.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

Dzieci nie potrzebują:

- Słuchać jak rodzice zastępczy narzekają na rodziców naturalnych.
- Wysłuchiwać negatywnych lub krytycznych uwag na temat któregoś z rodziców biologicznych.
- Wysłuchiwać informacji dla dorosłych na temat powodu rozpadu rodziny czy szczegółów odnośnie rozpraw sądowych.
- Być pośrednikami w przekazywaniu informacji od rodziców zastępczych do biologicznych.
- Czuć się jak obca osoba w domu rodziców zastępczych.

Sposoby rozumienia sytuacji rozstania z rodzicami

Rozmowa z dzieckiem:

- ❖ Powiedz dziecku co się dzieje i zaznacz, że nie jest to jego wina.
- ❖ Dostosuj rozmowę do jego wieku i temperamentu.
- ❖ Powiedz mu, że może z Tobą porozmawiać na ten temat w każdej chwili.
- ❖ Wysłuchaj go i porozmawiaj z nim na temat jego uczuć.
- ❖ Nie proś dziecka do opowiedzenia się po jednej ze stron konfliktu.
- ❖ Postaraj się nie rzucać sarkastycznych uwag czy tracić panowania nad sobą podczas kontaktu z rodzicami naturalnymi.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

Jak dziecko reaguje na rozstanie z rodzicami na różnych etapach rozwojowych:

Dziecko w 1 roku życia:

- Dziecko może reagować płaczem, uzależnieniem emocjonalnym.

Jak pomóc dziecku:

- Bycie konsekwentnym w opiece nad dzieckiem. Bycie cierpliwym. Bycie obok.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

Dziecko 2 –5 letnie:

- Dziecko żyje nadzieją, że znów będzie razem z rodzicami biologicznymi.
- Ma poczucie, że straciło rodzica. Może to prowadzić do agresji wobec rodziców zastępczych, rodzeństwa, dzieci lub nauczycielek w przedszkolu.
- Dziecko może skarżyć się na tajemnicze bóle, może przejawiać agresję, przekorność, kłótniwość, chęć zwrócenia na siebie uwagi.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

- Dziecko może wycofać się do wcześniejszych etapów rozwoju, kiedy było malutkie i miało pełną opiekę obojga rodziców; może się to wyrażać w moczeniu się w nocy, brudzeniu bielizny, ssaniu kciuka, wzmożonym przytulaniu się.
- Dziecko może przeżywać niepewność i lęk o to, co będzie jutro –przez to miewa kłopoty z zasypianiem, może bać się ciemności, budzić się w nocy z krzykiem.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

- Może pojawić się uzależnienie emocjonalne i zaborczość.
- Dziecko może mieć kłopoty z zasypianiem.
- Może obwiniać się i zamartwiać, że kolejny raz zostanie porzucone.

Jak pomóc dziecku:

- Próba utrzymania ustalonych rutyn (szczególnie jeśli chodzi o porę chodzenia spać), aby zapewnić dziecku większe poczucie bezpieczeństwa.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

- Unikanie długich okresów rozłąki, które mogą wywołać u dzieci poczucie niepewności.
- Zapewnienie dziecka, że rodzina rozpadła się nie z jego winy i że oboje rodzice w dalszym ciągu go kochają.
- Poinformowanie przedszkola lub szkoły o sytuacji oraz wszelkich jej zmianach.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

- U dziecka **wzrasta poczucie opuszczenia**, gdy rodzic biologiczny nie spotyka się z nim lub gdy rodzice zastępczy są nadmiernie zajęci własnymi problemami.
- Dziecko może brać na siebie winę za rozpad rodziny – bardzo często dzieci uważają, że swoim zachowaniem doprowadziły do umieszczenia w rodzinie zastępczej („zabrali mnie, bo byłem niegrzeczny”).

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

Dziecko 6 –8 letnie:

- Dziecko może przeżywać przytłaczające uczucie smutku (szłocha, popłakuje), straty, winy.
- Dziecko bardzo tęskni za rodzicami, z którymi nie mieszka, okazuje troskę i tęsknotę za nimi.
- Dziecko po pewnym czasie może odczuwać lęk przed tym, że utraci także rodziców zastępczych.
- Może złościć się na tego rodzica (rodziców), którego obwinia za rozpad rodziny.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

- Może czuć, że musi wybierać, wobec kogo był lojalnym –wobec mamy i taty czy wobec rodziców zastępczych?
- Wciąż po cichu liczy, że znowu będą razem.
- Może zachowywać się w sposób rozsądny, sprawiać wrażenie, że dobrze sobie radzi.
- Może obwiniać siebie za zaistniałą sytuację.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

Jak pomóc dziecku:

- Wyjaśniać jakie są powody jakichkolwiek zmian w ich życiu.
- Unikać okazywania złości.
- Zapewniać dzieci, że nadal są kochane, że to nie ich wina, i że nie ma nic złego w tym, że są zmartwione.
- Poinformować szkołę o sytuacji oraz wszelkich jej zmianach.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

Dziecko 9 –12 lat:

- Dziecko może obwiniać i wyrażać silną złość do rodzica (rodziców), którego uważa za sprawcę rozpadu rodziny. Może odrzucać „złego rodzica”, nie chce się z nim spotykać, na spotkaniach w PCPR nie rozmawia z nim, nie odzywa się do niego, nie patrzy w jego stronę.
- Może też obwiniać i wyrażać złość do rodziców zastępczych.
- Może przeżywać głębokie poczucie straty, żalu i bezradności.
- Dziecko może wstydzić się przed innymi tego, że wychowuje się w rodzinie zastępczej.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

- Dziecko może zachowywać się agresywnie wobec rówieśników, nauczycieli i innych osób. Taka agresja jest **próbą rozładowania nagromadzonej złości** lub **karaniem kogoś w „zastępstwie” winnego rodzica**.
- Może doświadczać różnych dolegliwości, takich jak: bóle głowy i brzucha, trudności ze snem.
- Dziecko może utracić wiarę i pewność siebie, co może skutkować gorszymi wynikami w szkole.
- Może sprawiać wrażenie, że chce za szybko dorosnąć, może zachowywać się jak rodzic zastępczy lub jak inna osoba dorosła, a nie jak dziecko.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

Jak pomóc dziecku:

- Zapewnić dziecko, że w dalszym ciągu może liczyć na opiekunów zastępczych.
- Wyrażać się w sposób pozytywny o rodzicach.
- Unikać kłótni przy dzieciach.
- Poinformować szkołę o sytuacji oraz wszelkich jej zmianach.
- Zachęcać do spotkań z przyjaciółmi.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

Dziecko dojrzewające 13 –18 lat:

- Może czuć się nadmiernie obciążone emocjonalnym wspieraniem rodzica lub zajmowaniem się młodszym rodzeństwem.
- Nastolatek może czuć się zmuszany przez sąd do podjęcia samodzielnej decyzji, czy chce zostać z rodzicami zastępczymi czy wrócić do biologicznych.
- Może oczekiwać, że rodzice zastępczy wynagrodzą mu straty związane z rozpadem rodziny, np. materialnie; nastolatek przyjmuje postawę roszczeniową („To mi się należy, bo ciocia bierze na mnie pieniądze).

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

- Nastolatek obawia się o swoje przyszłe związki, może być nieufny wobec ludzi i wobec trwałości związków między nimi.
- Może przeżywać chroniczne zmęczenie; problemy z koncentracją.
- Może wycofywać się z kontaktów z rodzicami, opłakiwać stratę rodziny, w której spędziło dzieciństwo.
- Może zacząć kraść lub zażywać narkotyki.
- Może wypierać się własnych uczuć poprzez zdystansowanie się.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

- Może okazywać pogardę w stosunku do jednego lub obojga rodziców.
- Może zachowywać się w sposób bardziej niezależny niż należy lub niż to konieczne.
- Sprawiać problemy w domu lub w szkole.
- Może być arogancki, wykazywać się idealistycznym podejściem, być zły lub zmęczony i skarżyć się na dolegliwości fizyczne.

Reakcje emocjonalne na różnych etapach rozwojowych

Jak pomóc dziecku:

- Dawać nastolatkowi przestrzeń, aby mógł omówić swoje uczucia.
- Unikać nalegania na niego w zakresie udzielania wsparcia emocjonalnego opiekunom.
- Pozwolić na wizyty przyjaciół w obu domach.

Zaburzenia emocjonalne u dzieci

- Procesy emocjonalne dziecka zależą od działania **układu nerwowego, hormonalnego i ogólnego stanu zdrowia**, a także od **kontaktów z najbliższymi osobami**, wczesnych **doświadczeń** społecznych i **atmosfery** w domu.
- Badacze zwracają uwagę, że na kolejnych etapach rozwoju różnego rodzaju objawy mogą być uznane za zaburzenia w sferze emocjonalnej, choć występują także u dzieci zdrowych, które rozwijają się w sposób prawidłowy. Nie ma bowiem dziecka, które czegoś by się w swoim życiu nie bało, nie przeżywało lęków albo nie reagowało gniewem.

Zaburzenia emocjonalne u dzieci

Jakie jednostki chorobowe można zaliczyć do zaburzeń emocjonalnych u dzieci?

Zaburzenia emocjonalne u dzieci

Dziecięce zaburzenia emocjonalne można podzielić na dwie główne kategorie:

1. **zaburzenia eksternalizujące** – dotyczą takich emocji, jak: gniew, agresja, wrogość, złość, skutkując zachowaniami „na zewnątrz”, np. kłamstwo, kradzież;
2. **zaburzenia internalizujące** – dotyczą takich emocji, jak: smutek, lęk, przygnębienie, skutkując zachowaniami „do wnętrza”, np. wycofywanie się z kontaktów, wyalienowanie.

Zaburzenia emocjonalne u dzieci

Rodzaje zaburzeń emocjonalnych u dzieci:

1. **reakcje nerwicowe** – chorobliwie lękowa reakcja na stres. Stałe napięcie psychiczne i nieuzasadnione obawy sprawiają, że dziecko nie potrafi przystosować się do wymogów środowiska i wybiera dezadaptacyjne formy zachowania:

lęki – norma rozwojowa w wieku przedszkolnym. Dzieci lękowe są zwykle nieufne, niepewne, zahamowane, nieśmiałe, unikają kontaktów społecznych, pozostają na uboczu, boją się kompromitacji i odrzucenia i mają niską samoocenę;

moczenie mimowolne - zwykle stanowi jeden z symptomów zaburzeń emocjonalnych. Towarzyszy często nadpobudliwość, zmienność nastrojów, płaczliwość, lęki, drażliwość, złe stosunki z rówieśnikami, niechęć do nauki. Częściej dotyczy chłopców;

tiki nerwowe - pojawiają się najczęściej między 5. a 12. rokiem życia. Odznaczają się uporczywością i długim trwaniem. Zwykle wynikają z silnych sytuacji konfliktowych i przeżyć urazowych.;

jąkanie się – typowe dla dzieci w wieku 3-5 lat. Jąkanie patologiczne należy odróżnić od jąkania rozwojowego, które powstaje wskutek rozbieżności między wysokim poziomem myślenia dziecka a stosunkowo małą sprawnością aparatu artykulacyjnego. Częściej występuje wśród chłopców;

zaburzenia apetytu - „nerwicowe zaburzenia łaknienia” występują u 2/3 dzieci w wieku 2-5 lat. Brak apetytu może być reakcją na pojawienie się w rodzinie nowego dziecka – maluch boi się, że straci miłość rodziców i jest zazdrosny o rodzeństwo. Zaburzenia łaknienia mogą być też konsekwencją trudnej sytuacji domowej, braku poczucia bezpieczeństwa albo sposobem na zwrócenie na siebie uwag.

Zaburzenia emocjonalne u dzieci

Rodzaje zaburzeń emocjonalnych u dzieci:

- 2. Zahamowanie psychoruchowe** - dzieci są lękliwe, mało aktywne i przejawiają trudności w kontaktach z otoczeniem. Przyczyną jest krytyka, ośmieszanie, poniżanie, kary cielesne. Dzieci nie sprawiają problemów wychowawczych, pozostają „w cieniu”, cierpiąc, izolując się od innych, tłumiąc emocje w sobie. Dzieci mogą być nadmiernie skrupulatne, małomówne, ciche, posłuszne, apatyczne, powściągliwe, przygnębione, z niskim poczuciem własnej wartości, płaczliwe.
- 3. Obojętność uczuciowa** - dzieci mają problemy z nawiązaniem kontaktu z innymi. Nie potrafią współodczuwać radości i smutków, mają małą ekspresję mimiczną, nie wchodzi w interakcje społeczne z obawy przed odtrąceniem. Dzieci pochodzą z domów dziecka lub z rodzin, które nie zaspokajały potrzeby przywiązania i miłości. Są smutne, unikają kontaktu wzrokowego, są bardzo powierzchowne.

Zaburzenia emocjonalne u dzieci

Rodzaje zaburzeń emocjonalnych u dzieci:

- 4. Nadpobudliwość psychoruchowa** - wynika z przewagi procesów pobudzania nad procesami hamowania. Reakcje emocjonalne są gwałtowne, nieadekwatne do okoliczności. Charakterystyczna jest impulsywność, labilność emocjonalna, drażliwość, zaburzenia koncentracji uwagi, łatwa męczliwość i brak cierpliwości. Dzieci szybko się dekoncentrują i nudzą wykonywaną czynnością. Najważniejsza jest konsekwencja wychowawcza, spokój, sprecyzowane wymagania i stały rytm dnia;
- 5. Agresywność** – typowa dla dzieci do 2 r.ż., częstsza u chłopców. Wyróżnia się agresję werbalną (krzyki, wyzwiska, obmawianie, arogancja, skarżenie) i fizyczną (bicie, kopanie, drapanie, gryzienie). Zachowania agresywne powstają wskutek frustracji, ale też naśladowania starszych osób. Agresja instrumentalna służy realizacji jakiegoś celu. Agresja wroga odznacza się zawiścią i jest nastawiona na zadanie bólu drugiej osobie.

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rykach

Szkolenie dla Rodzin Zastępczych i Kadry Pomocy
Społecznej z terenu Powiatu Ryckiego

**DZIECKO WYCHOWUJĄCE SIĘ POZA
RODZINĄ NATURALNĄ**

**–PROBLEMY DZIECKA NA RÓŻNYCH
ETAPACH ROZWOJU**

mgr Agnieszka Mioduchowska-Zienkiewicz